

УДК 330.15:338.432

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВИРОБНИЧО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Гринчук Ю.С. – к.е.н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет

У статті виявлені чинники зовнішнього та внутрішнього середовища формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Визначені показники та критерії їх оцінки. На цій основі розроблена система управління підвищення ефективності ресурсокористування з обґрунтуванням етапів прийняття управлінських рішень. Узагальнені функції управління. Обґрунтовані можливі результати та ефекти.

Ключові слова: аграрні підприємства, виробничо-ресурсний потенціал, системне управління, етапи, управлінські рішення, функції, моніторинг, відтворення, регулювання, розвиток, удосконалення.

Гринчук Ю.С. Факторы формирования и системное управление эффективным использованием производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий

В статье выявлены факторы внешней и внутренней среды формирования и использования производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий. Определены показатели и критерии их оценки. На этой основе разработана система управления повышения эффективности ресурсопользования с обоснованием этапов принятия управленческих решений. Обобщенные функции управления. Обоснованы возможные результаты и эффекты.

Ключевые слова: аграрные предприятия, производственно-ресурсный потенциал, системное управление, этапы, управленческие решения, функции, мониторинг, воспроизведение, регулирование, развитие, совершенствование.

Grinchuk Ju.S. Factors of formation and system management effective use production and resource potential of agricultural enterprises

The article reveals the factors of external and internal environment of formation and use of production and resource potential of agricultural enterprises. Identify indicators and criteria of their evaluation. On this basis developed a system of management improve the efficiency of resource use, and substantiation of stages of managerial decision-making. Generic functions of management. It justifies the possible results and effects.

Key words: agricultural enterprises, production and resource potential, system management, stages, management decisions, functions, monitoring, playback, control, development, improvement.

Постановка проблеми. В умовах ринку, що характеризуються нестабільністю макро- і мікро- економічних факторів, одним з першочергових завдань керівництва стає формування та оцінка поточних і перспективних можливостей аграрного підприємства, тобто його потенціалу, збалансування можливостей підприємства з потенціалом зовнішнього середовища для досягнення визначених цілей та з метою виживання в умовах конкуренції. На сучасному етапі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується, переважно, нарощуванням наявних ресурсів, впровадженням нових технологій, інноваційних трансформацій, маркетингових стратегій поведінки на ринку. Ринкове середовище висуває жорсткі вимоги щодо підвищення ефективності використання наявних ресурсів та напрямів розбудови і зміцнення виробничо-

ресурсного потенціалу, зниження затрат на виробництво та підвищення якості продукції.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова та інші елементи економічного потенціалу. Тобто, потенціал підприємства має перебувати у динамічній рівновазі з зовнішнім середовищем, яке постійно змінюється. Реалізація цього завдання вимагає відповідних змін потенціалу. На певному етапі свого розвитку аграрне підприємство потребує заміни застарілих основних фондів і переходу до використання нових технологій; зміни виробничих потужностей, якісних характеристик персоналу; модернізації інформаційної системи та інших чинників ефективної адаптації підприємства до вимог зовнішнього оточення. Йому необхідно набути такого рівня розвитку, яке дасть можливість досягти максимальної економічної ефективності у сформованих умовах зовнішнього середовища. Тому оцінка чинників, що впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства, його виробничої частини, є актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині проблема ефективного використання виробничо-ресурсного потенціалу широко висвітлюється в економічній літературі. Ресурси завжди були в полі зору науковців, спеціалістів і практиків та знайшли належне відображення в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, серед основних Андрійчук В.Г., Більський В.Г., Бугуцький О.А., Гайдуцький П.І., Даниленко А.С., Крисальний О.В., Лукінов І.І., Мармуль Л.О., Месель-Веселяк В.Я., Михасюк І.Р., Нелеп В.Н., Олійник В.М., Онищенко О.М., Пасхавер Б.Й., Підлісецький Г.М., Прейгер Д.К., Саблук П.Т., Стельмашук А.М. та інші.

Постановка завдання. Основним завданням статті є виявлення чинників внутрішнього та зовнішнього середовища використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, визначення та оцінка їх впливу і обґрунтування на цій основі системного управління та етапів прийняття управлінських рішень для підвищення його ефективності та раціоналізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробничо-ресурсний потенціал аграрного підприємства як суб'єкта господарювання розуміється як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва сільськогосподарської та/або продовольчої продукції, а також спроможність працівників використовувати їх з метою отримання максимального прибутку. Він є багатокомпонентним, складноструктурованим та складноорганізованим. Як правило, величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних, трудових, нематеріальних та фінансових), які перебувають у розпорядженні підприємства [1, с. 138]. На наш погляд, виробничо-ресурсний потенціал агроформування – це можливості підприємства щодо використання наявних ресурсів, які не лише використовуються, але є у зовнішньому середовищі, а також тих, які можуть з'явитись у майбутньому для максимального задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

Виробничо-ресурсний потенціал необхідно розглядати як економічну основу, реальну конкурентну перевагу розвитку сільськогосподарських підприємств. Він характеризується системою показників, які відображають не тільки наявні

ресурси, а й їх резерви, які можуть бути використані за певних умов діяльності. Ефективність управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств досягається за умов раціонального його використання для отримання повного кінцевого результату у вигляді виробництва продукції високої якості.

Управління виробничо-ресурсним потенціалом відносять до складних завдань з огляду на різну природу відтворення його компонентів. При цьому зрозуміти сутність складних явищ і одержати про них достовірні відомості можна тільки завдяки багаторазовому спостереженню за станом та динамікою, ринковою поведінкою досліджуваного об'єкта. Важливо не просто одержати достовірні матеріали про управлінський процес, а й оцінити якісну його сторону та виробити напрями й заходи з удосконалення досліджуваного процесу. Тому важливою передумовою забезпечення ефективного та конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є підвищення ефективності управління їх виробничо-ресурсним потенціалом [2, с. 55].

Підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом, забезпечення його раціонального використання значною мірою пов'язано з проведенням якісних змін у складі ресурсів та з підвищенням ефективності в їх використанні. Завдання підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом підприємств полягає, насамперед, у вдосконаленні використання на інноваційній основі, у підвищенні його комплексності, яка проявляється у тісному взаємозв'язку його складників. Ресурсам підприємства повинен бути притаманний відповідний спектр функціональних характеристик, на основі яких має забезпечуватись компенсація їх дефіцитних властивостей.

Процес розвитку виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств вимагає постійного моніторингу, збору та аналізу інформації про вплив чинників зовнішнього середовища, які можна поділити на чотири групи: економічні, соціальні, політико-правові, науково-технічні. Слід відмітити, що чинники зовнішнього середовища здійснюють, переважно, негативний обмежувальний вплив на розвиток потенціалу. Тому підприємство агросфери має формувати такий господарський механізм, який дозволить би швидко адаптуватися до цих змін.

Необхідно виділити наступні чинники, які найбільш суттєво впливають на формування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: організаційно-економічні; матеріально-технічні; чинники соціального розвитку; вимоги екологізації; кооперація, спеціалізація, диверсифікація виробництва. Слід зазначити, що виробничо-ресурсний потенціал передбачає сукупність запасів і пов'язаний, насамперед, із характеристикою джерел ресурсів. Джерелами виробничо-ресурсного потенціалу є ресурси в розпорядженні підприємства – трудові, інформаційні, фінансові, матеріальні, природні.

Основу виробничо-ресурсного потенціалу становлять його складники як фактори виробництва. Засоби та предмети праці утворюють матеріальні ресурси, які приводяться в рух трудовими ресурсами. Тому до складу виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств включаємо трудові, матеріально-технічні, інформаційні, фінансові та природні ресурси. Саме елементи виробничо-ресурсного потенціалу створюють можливості досягнення цілей розвитку суб'єктів господарювання, які відкриваються при застосуванні засобів, предметів праці та робочої сили.

Виробничо-ресурсний потенціал підприємств загалом та аграрних зокрема характеризується сукупністю якостей системи взаємопов'язаних ресурсів та їх мобілізацією в умовах розвитку, досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища [3, с. 376]. Він бере участь у створенні сільськогосподарської продукції, яка є основним результатом виробничої діяльності, а її реалізація забезпечує прибуток як кінцеву мету підприємства. Продукція, отже, є результатом втілення ресурсів у виробничо-ресурсний потенціал, обумовлює його, оскільки вона забезпечує відтворення аграрного виробництва.

Оновлення продукції та технології її отримання залежить від інноваційних перетворень на підприємстві. Впровадження нової продукції означає приріст обсягів виробництва, економію від зниження собівартості, зростання чистого прибутку. Чим вище науковий і технологічний рівень виробничо-ресурсного потенціалу і ступінь його використання, тим потужнішою є матеріально-технічна база аграрного підприємства, більше можливостей для впровадження інновацій, вдосконалення та збільшення масштабів діяльності.

Економічна ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних формувань залежить від багатьох чинників, особливо від рівня їхньої ресурсозабезпеченості. Розвиток сільського господарства на основі концепції виробничих ресурсів зумовлює збільшення виробництва продукції і підвищення його ефективності. При підвищенні ресурсозабезпеченості сільськогосподарських суб'єктів господарювання порівняно високими темпами зростають обсяги виробництва валової продукції.

В свою чергу, реформаційні перетворення в сільському господарстві не дали очікуваної соціально-економічної віддачі. Аграрні підприємства, особливо малі і середні, знаходяться у важкому становищі, руйнується виробничо-ресурсний потенціал галузі. Вони спричинили певні позитивні зміни в організації сільськогосподарського виробництва у напрямі його багатоукладності, урізноманітнення форм, розвитку підприємницької ініціативи. Було змінено майновий статус, статус власності та володіння й використання усіх складових виробничо-ресурсного потенціалу, проте очікуваних результатів ресурсовіддачі та ресурсозбереження це не забезпечило [4, с. 144].

Нові агроформування різних організаційно-правових форм, серед яких домінують приватні підприємства, були утворені на базі колективних агроформувань та в результаті оренди. Орендарі часто не усвідомлюють своєї відповідальності за результати господарювання, економлять на якісних меліоративних заходах, ресурсоощадних агротехнологіях. Тому необхідний постійний моніторинг та контроль за досягненням результативного функціонування агроформувань, який залежить від раціональності формування, відтворення та ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Для оцінки ефективності виробництва в цілому, насамперед, ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу, необхідно проаналізувати сучасний стан, структуру та забезпеченість підприємства всіма видами ресурсів. Такий аналіз дозволяє побачити структуру процесів ресурсокористування, аграрного виробництва та відтворення загалом, розчленувати їх як економічне явище на окремі складові частини і отримати за рахунок абстрагування найбільш детальне уявлення про динаміку, проблеми, тенденції складників ресурсокористування.

Для дослідження економічної, екологічної, соціальної ефективності ресурсокористування та виробництва необхідно керуватись відповідними критеріями, методиками оцінки, економічними показниками. У відповідності з цим, важливим елементом дослідження ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих затрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств [5, с. 49].

В сучасній економічній літературі не існує одностайної думки про методику розрахунку сукупної, комплексної оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу. Її сучасна методологія передбачає розрахунок показників продуктивності праці, фондівіддачі та фондомісткості продукції. Ці показники є критеріями оцінки кожного виду ресурсу і виступають індикаторами ефективності сільськогосподарського виробництва.

Тому в залежності від показника, який прийнятий за результативний, вся сукупність тенденцій зміни ефективності різних факторів виробництва впливає на варіювання співвідношення результату виробництва до одного із видів ресурсів. Отже, ефективність виробництва оцінюється з точки зору використання кожного виду ресурсу. Тому необхідно розраховувати, за думкою економістів, інтегральний показник ефективності як співвідношення обсягу виробництва до сукупної витрати кожного виду ресурсів.

Основним узагальнюючим показником, за рахунок якого оцінюють ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу, вважаються обсяги виробництва аграрної продукції та надання послуг. Він є основою для розрахунку інших показників результативності діяльності аграрних підприємств. Зокрема, це ресурсовіддача, яка вказує на отриманий обсяг виробництва у розрахунку на 1 грн. вкладених ресурсів та капіталовіддача (капіталомісткість), що показує вартість виробленої продукції у розрахунку на 1 грн вкладеного основного та оборотного капіталу.

В умовах постійних економічних змін, продовження реформ сільських територій аграрним підприємствам слід звертати значну увагу на розширення та поглиблення досліджень в галузі управління виробничо-ресурсним потенціалом. Ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом повинно являти собою гнучку систему, що буде змінюватись, пристосовуватись до нових ринкових умов, при цьому виробляти якісну продукцію та забезпечувати загальний стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств.

Першочерговим етапом у побудові ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є встановлення місії суб'єктів господарювання. Ставиться глобальна мета діяльності підприємств, яка відображає його призначення, роль у суспільстві та забезпечення власних виробничо-економічних, екологічних та соціальних інтересів. Після встановлення місії необхідно встановити конкретні цілі діяльності. При цьому ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом повинно бути спрямоване на виконання не тільки основної місії підприємства, але і його часткових цілей, які виходять з місії.

Після аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища госпо-

дарювання як факторів ресурсокористування та виробництва, слід сформувавши стратегію розвитку аграрного підприємства та ресурсокористування у її складі [6, с. 78]. Розробка стратегії характеризується як складний процес, в якому повинні брати участь керівники всіх рівнів управління. Формування такої стратегії передбачає орієнтацію на розвиток наявних можливостей та конкурентних переваг аграрного підприємства.

В основу формування стратегії повинна бути покладена концепція, яка враховувала б особливості діяльності аграрного підприємства, етап циклу його життєвого розвитку, становище на ринку, стан зовнішнього середовища. Враховуючи сформовану стратегію розвитку діяльності, наступним етапом є формування структури та складу виробничо-ресурсного потенціалу. Це має на меті саме раціональне забезпечення підприємства ресурсами, їх структуризацію та побудову певних організаційних форм управління, що забезпечить стабільний розвиток й ефективне їх використання та відтворення.

Невід'ємною складовою ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є проведення, як уже зазначалося, моніторингу процесу ресурсокористування, що, в свою чергу, дасть можливість контролювати управління і вносити необхідні зміни, доповнення та вдосконалення. Оцінювання ефективності використання ресурсів є наступним етапом формування системи ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом. Така оцінка повинна містити певний набір показників та критеріїв для визначення пріоритетних заходів управління ресурсами підприємства.

Це дасть можливість з'ясувати, як працює підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни та вдосконалення в процесі управління впливають на виробничо-ресурсний потенціал. При цьому, економічний ефект досягається за рахунок виробництва якісної продукції та отримання прибутків, екологічний – безпечну продукцію та екологічне довкілля, соціальний – продуктивну зайнятість, продуктивність праці, доступне споживання продуктів харчування.

Управління ефективністю виробничо-ресурсного потенціалу необхідно розглядати як систему, яка повинна містити такі напрями, як якість управління та управління результатами. Якість управління передбачає, в першу чергу культуру управління, ділову поведінку, імідж та репутацію, в межах яких аграрне підприємство прагне досягти поставлених цілей. Даний напрям повинен охоплювати ефективну мотивацію та контроль при чіткому визначенні цілей і пріоритетів розвитку підприємства та однозначному поділі повноважень і відповідальності.

Управління результатами діяльності повинно містити сукупність систематичних процедур і підходів, що використовуються для їх оцінювання та зворотного впливу з метою покращення. При цьому прийняття рішень має відповідати загальним вимогам та принципам, що висуваються до будь-яких управлінських рішень. Вони мають бути обґрунтованими, цілеспрямованими, кількісно та якісно визначеними, правомірними, оптимальними, своєчасними, комплексними та гнучкими. Тільки за умов дотримання цих принципів прийнятті рішення будуть виконувати керуючу (сприяти досягненню поставлених цілей), координуючу (узгоджувати окремі дії, рішення, діяльність окремих фахівців та підрозділів) та мобілізуючу (активізація виконавців та ресурсів) функції.

Кінцевим етапом побудови системи ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств є контроль. Контроль як важливий та необхідний етап повинен містити застосування системи спостереження (моніторингу) і перевірки відповідності використання ресурсів у процесі господарської діяльності встановленим стандартам та іншим нормативам, прийнятним планам, програмам і оперативним управлінським рішенням, а також виявлення допущених відхилень від прийнятих принципів організації та ведення господарства [7, с. 48]. Розроблена система ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом підприємств дозволяє також визначити, які внутрішні його характеристики, ризики та обмеження ослаблюють результативність досягнення ефективності в процесі управління виробничо-ресурсним потенціалом. Ефективність досягається за рахунок деталізації послідовних дій, які здійснюються під час управління. Забезпечення внутрішньої системно-структурної рухливості та гнучкості організації господарювання є основою ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств та досягнення його загального зростання.

Висновки. Врахування виробничо-ресурсних можливостей, вибір правильного напрямку спеціалізації аграрних підприємств дозволяє максимальною мірою використати виробничо-ресурсний потенціал для реалізації соціально-економічних цілей їх розвитку. Таким чином, виробничо-ресурсний потенціал акумулює в собі значну частку потенціалу конкурентоспроможності агроформувань. Основне його значення полягає у створенні нової вартості в процесі виробництва сільськогосподарської продукції, що забезпечує економічне зростання.

Ефективне управління, цілеспрямоване відтворення та повноцінне використання ресурсів суб'єктів господарювання агросфери можуть бути забезпечені тільки тоді, коли мають місце: по-перше, економічно та соціально доцільне співвідношення ресурсів праці і матеріально-технічної бази. По-друге, застосування прогресивних, високопродуктивних та екологічнобезпечних технологій у виробництві продукції. По-третє, розширення, відтворення та оновлення ресурсів.

Адже чітко організоване, регульоване своєчасне та в достатній кількості матеріально-технічне забезпечення і висока якість матеріально-технічних основних засобів виробництва сільськогосподарської продукції, їх інноваційно-інвестиційна складова, людський капітал та трудові ресурси села безпосередньо визначають результативність й безпеку функціонування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, а також їх поступальний розвиток на основі гнучкого системного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мягких І.М. Аналіз та оцінка використання ресурсного потенціалу в системі споживчої кооперації / І.М. М'яких // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1(91). – С. 136-142.
2. Алексеев С.Б. Визначення поняття "ресурсний потенціал підприємства" / С. Б. Алексеев, Є. І. Жебокритський // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 2. – С. 53-56.
3. Андрощук Д. В. Теоретичні питання визначення та оцінки виробничого потенціалу підприємства / Д. В. Андрощук // Університетські наукові записки – 2005. – № 1-2 (13-14). – С. 374-380.

4. Єчина Ю. С. Суть економічного потенціалу виробничого підприємства / Ю. С. Єчина // Вісник КНУТД. – 2006. – № 6. – С. 142–146.
5. Іщук С. О. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / С. О. Іщук // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С. 48–56.
6. Прохорова В. В. Ресурсний потенціал економічного зростання / В.В. Прохорова // Вісник економічної науки України. – 2005. – № 2. – С. 77–80.
7. Яковлева Н. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств та ефективності його використання / Н. Яковлева // Вісник КНТЕУ. – 2005. – № 1. – С. 45–52.

УДК 657.471.1.631.11

СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКУ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Зарванська Г.В. – магістр,
Рябенко Г.М. – к. е. н., доцент,
Миколаївський національний аграрний університет

У статті визначено сутність поняття «витрати» з точки зору бухгалтерського обліку. Вказано нормативні основи щодо регулювання обліку витрат. Наведено огляд обліку витрат на підприємствах в сучасних умовах розвитку економіки України. Окреслено основні проблеми обліку витрат вітчизняних підприємств. Досліджено сучасні методи та варіанти обліку витрат на виробництво та можливість їх застосування на підприємствах. З'ясовано переваги та недоліки нинішнього стану обліку і запропоновано напрями розвитку переваг з метою вдосконалення обліку.

Ключові слова: витрати, вітчизняний облік, нормативна база, систематизація витрат, витратна політика підприємств.

Зарванская А.В., Рябенко Г.М. Современное состояние учета затрат на сельскохозяйственных предприятиях и предложения по его совершенствованию

В статье определена сущность понятия «расходы» с точки зрения бухгалтерского учета. Указаны нормативные основы по регулированию учета расходов. Приведен обзор учета затрат на предприятиях в современных условиях развития экономики Украины. Определены основные проблемы учета затрат отечественных предприятий. Исследованы современные методы и варианты учета затрат на производство и возможность их применения на предприятиях. Выяснено преимущества и недостатки нынешнего состояния учета и предложены направления развития преимуществ с целью совершенствования учета.

Ключевые слова: расходы, отечественный учет, нормативная база, систематизация расходов, затратная политика предприятий.

Zarvanska G.V., Ryabenko H.M. The modern state of cost accounting in agricultural enterprises and suggestions for its improvement

This article defined the essence of the concept 'cost' in terms of accounting. The specified regulatory framework for the regulation of cost accounting. The review of cost accounting in enterprises in modern conditions economic development, of Ukraine. Moreover, basic problem of cost